

Varhaiskasvatuksen tasa-arvo- ja yhdenvertaisuussuunnitelma

2023–2026

1. Aluksi

Varhaiskasvatuksen toiminnallisen tasa-arvo- ja yhdenvertaisuussuunnittelun velvoite astuu voimaan 1.6.2023. Tasa-arvosuunnitelman prosessin täytyy olla käynnissä 1.6.2023 alkaen. Yhdenvertaisuussuunnitelmalla on siirtymäaika, ja suunnitelman on oltava valmiina 1.6.2025. Sukupuolten tasa-arvon edistämisen näkökulmasta on tärkeää, että tasa-arvo on otettu osaksi varhaiskasvatustilaa ja että siihen liittyviä edistämistoimenpiteitä pyritään sisällyttämään laajasti varhaiskasvatukseen.

Varhaiskasvatussuunnitelman perusteet 2022 sisältää yhdenvertaisuutta, tasa-arvoa ja moninaisuutta koskevia kirjauksia. Sen mukaan tulisi pohtia esimerkiksi, miten sukupuoleen ja sen moninaisuuteen liittyvät asenteet näkyvät puheissa, eleissä, teoissa ja toimintatavoissa. Lapsilla tulee olla mahdollisuus kehittää taitojaan ja tehdä valintoja esimerkiksi sukupuolesta, syntyperästä, kulttuuritaustasta tai muista henkilöön liittyvistä syistä riippumatta. Henkilöstön tulee luoda moninaisuutta kunnioittava ilmapiiri. Varhaiskasvatus rakentuu moninaiselle kulttuuriperinnölle, joka muotoutuu edelleen lasten, heidän huoltajiensa sekä henkilöstön vuorovaikutuksessa.

"Varhaiskasvatussuunnitelman perusteissa (2022) tasa-arvo nähdään toimintakulttuuria ohjaavana periaatteena. Henkilöstö rohkaisee lapsia tekemään valintoja ilman sukupuoleen tai muihin henkilöön liittyviin seikkoihin sidottuja stereotyyppisiä rooleja ja ennako-odotuksia. Henkilöstö tunnistaa lasten keskinäisten kohtaamisten eriarvoistavia piirteitä sekä puuttuu niihin hienotunteisesti ja johdonmukaisesti. Myönteisellä ja kannustavalla vuorovaikutuksella tuetaan lapsen oman identiteetin ja itsetunnon kehitystä".

Toiminnallista tasa-arvo- ja yhdenvertaisuussuunnittelua määrittelee kaksi eri lakia: Laki naisten ja miesten välisestä tasa-arvosta (609/1986) (myöhemmin tasa-arvolaki) ja Yhdenvertaisuuslaki (1325/2014). Toiminnallista tasa-arvosuunnittelua ja toiminnallista yhdenvertaisuussuunnittelua voi tehdä yhdessä tai erikseen, tärkeintä on pitää molemmat näkökulmat mukana suunnitteluprosessissa. Varhaiskasvatuksen järjestäjä ja palveluntuottaja huolehtii, että suunnitelmat laaditaan.

Yksikkökohtainen toiminnallinen tasa-arvo- ja yhdenvertaisuussuunnitelma tehdään kunkin päiväkodin tarpeiden pohjalta. Suunnitelma laaditaan yhteistyössä henkilökunnan kanssa. Velvoite laatia toimipaikkakohtainen tasa-

arvosuunnitelma koskee päiväkotitoimintaa. Perhepäivähoidon osalta kunta laatii yhteistyössä alueensa toimijoiden kanssa toimijoille yhteiset tasa-arvosuunnitelmat. Tasa- arvo- ja yhdenvertaisuussuunnitelma päivitetään tarvittaessa, mutta vähintään kolmen vuoden välein.

Toiminnallinen tasa-arvosuunnitelma:

- Päiväkodeissa toimipaikkakohtainen.
- Perhepäivähoidossa laaditaan yhteistyössä yhteinen suunnitelma.
- Tehdään kolmen vuoden välein.
- Tarkastellaan varhaiskasvatuksen toimipaikan toimintaa sukupuolten tasa-arvon näkökulmasta.
- Suunnitelma laaditaan yhdessä henkilöstön ja lasten kanssa.
- Kolme lain vaatimaa vaihetta: selvitys, kehittäminen, arviointi.
- Kiinnitä huomio etenkin: vuorovaikutukseen, ohjaukseen, lasten osallisuuteen, materiaaleihin, huoltajien kohtaamiseen sekä seksuaalisen häirinnän ja sukupuoleen perustuvan häirinnän ehkäisemiseen ja poistamiseen.

Toiminnallinen yhdenvertaisuussuunnitelma:

- Päiväkodeissa toimipaikkakohtainen.
- Perhepäivähoidossa laaditaan yhteistyössä yhteinen suunnitelma.
- Suunnitelma siitä, miten toiminta vaikuttaa eri ihmisryhmiin, miten yhdenvertaisuus toteutuu omassa toiminnassa ja millaisia toimenpiteitä toimipaikassa yhdenvertaisuuden toteutumiseksi tehdään.
- Suunnitelma laaditaan yhdessä henkilöstön kanssa, lapsilla ja huoltajilla tulee olla mahdollisuus tulla kuulluksi.
- Suunnitelman tulisi sisältää ainakin suunnittelu- ja arviointiprosessien kuvauksen, valitut kehittämistoimenpiteet ja toimenpiteiden seurannan.
- Suunnitelmassa kiinnitetään huomiota siihen, miten eri ominaisuudet, kuten esimerkiksi ikä, ihonväri, kieli, katsomus, perhesuhteet tai vammaisuus vaikuttavat lasten mahdollisuuksiin toimia varhaiskasvatuksessa ja kokea osallisuutta siinä.

2. Käsitteitä

Tasa-arvolla tarkoitetaan yleensä sukupuolten välistä tasa-arvoa. Sukupuoli on moninainen asia. Se ei koske vain naisia ja miehiä, vaan myös muita sukupuoli-identiteettejä. Sukupuolten tasa-arvo tarkoittaa sukupuolten yhtäläisiä oikeuksia. Tasa-arvosuunnitelma keskittyy sukupuolten tasa-arvoiseen kohteluun sekä sukupuolivähemmistöjen huomioimiseen. Varhaiskasvatuksen järjestäjien ja palveluntuottajien on huolehdittava siitä, että tytöillä ja pojilla on samat mahdollisuudet varhaiskasvatukseen ja että varhaiskasvatus tukee tämän lain tarkoituksen toteutumista.

Yhdenvertaisuudella tarkoitetaan sitä, että kaikki ihmiset ovat samanarvoisia riippumatta heidän sukupuolestaan, iästään, etnisestä tai kansallisesta alkuperästään, kansalaisuudestaan, kielestään, uskonnostaan ja vakaumuksestaan, mielipiteestään, vammastaan, terveydentilastaan, seksuaalisesta suuntautumisestaan tai muusta henkilöön liittyvästä syystä. Yhdenvertaisuus tarkoittaa kaikille ihmisille samoja ihmisoikeuksia ja yhteiskunnallisen vaikuttamisen mahdollisuuksia. Yhdenvertaisuus ei merkitse sitä, että ”kaikki jaetaan aina tasan kaikille”, vaan kullakin lapsella on esimerkiksi oikeus saada tarvitsemansa tuki. Toimintakulttuurin kehittämisen kannalta on tärkeää, että yhdenvertaisuutta ja tasa-arvoa koskevista asenteista keskustellaan työyhteisössä. Varhaiskasvatuksessa yhdenvertaisuus tarkoittaa sitä, että kiinnitämme huomiota siihen, että ihmisten eri ominaisuudet, kuten ihonväri, uskonto tai terveydentila, eivät aseta lapsia tai aikuisia eriarvoiseen asemaan.

Sukupuolisensitiivisyydellä tarkoitetaan taitoa huomata sukupuolittuneita käytäntöjä ja sukupuolinormeja, jotka usein ovat tiedostamattomia. Ne ovat herkkyyttä tunnistaa yhteiskunnallisia ja kulttuurisia rakenteita, joissa sukupuoli rajoittaa lasten toimintaa ja taitoa purkaa niitä. Sukupuolesta riippumatta lapsilla on samat oikeudet, mahdollisuudet ja velvollisuudet leikkiä, osallistua ja toimia. Sukupuolisensitiivisyys vaatii siis tarkkaa itsereflektiota omista ajatuksista ja toiminnasta. Itsereflektiota tukevat erilaiset havainnointimenetelmät, joilla voi tarkastella esimerkiksi lapsille jaettuja kehuja tai lasten leikkejä ja leikkipaikkoja. Koulujen opetussuunnitelmissa puhutaan sukupuolitietoisuudesta ja varhaiskasvatussuunnitelman perusteissa puolestaan sukupuolisensitiivisyydestä. Näiden rinnalla puhutaan myös

sukupuolivastuullisuudesta, joka korostaa vastuun merkitystä: ei riitä, että ymmärtää mitä sukupuolisensitiivisyys on, sen mukaan pitää myös toimia.

Normitietoisuus tai *normikriittisyys* on näkökulma, joka auttaa tekemään normit meille näkyväksi. Normitietoisuus auttaa meitä kohtaamaan lapset yksilöinä ja luomaan tasa-arvoisemman kasvu- ja oppimisympäristön, jossa syrjivät normit eivät rajoita lasten (tai aikuisten) toimintaa. Normitietoisessa toiminnassa huomio on lasten sijaan aikuisissa ja heidän toimintatavoissaan, korjaavan työn sijasta ennaltaehkäisevässä toiminnassa ja kaksinapaisen ajattelutavan sijasta huomioimme moninaisuuden. Sukupuolisensitiivisyys on aina normitietoista.

Sukupuolinormit ovat niitä ajatuksia ja oletuksia, joita liitämme eri sukupuoliin. Sukupuolinormien ohjaamana teemme oletuksia ihmisen sukupuolesta usein ulkonäön perusteella. Varhaiskasvatuksessa saatamme ohjata lapsia sellaisen toiminnan pariin, jonka oletamme olevan lapselle kiinnostavaa sukupuolen perusteella. Varhaiskasvatuksessa sukupuolinormit ovat aika tiukat. Käytössä olevat kirjat, laulut ja lelut sekä esillä olevat kuvat, leikin ohjaus, aikuisten puhe ja toiminnallaan antama esimerkki ovat helppoja tapoja haastaa normeja.

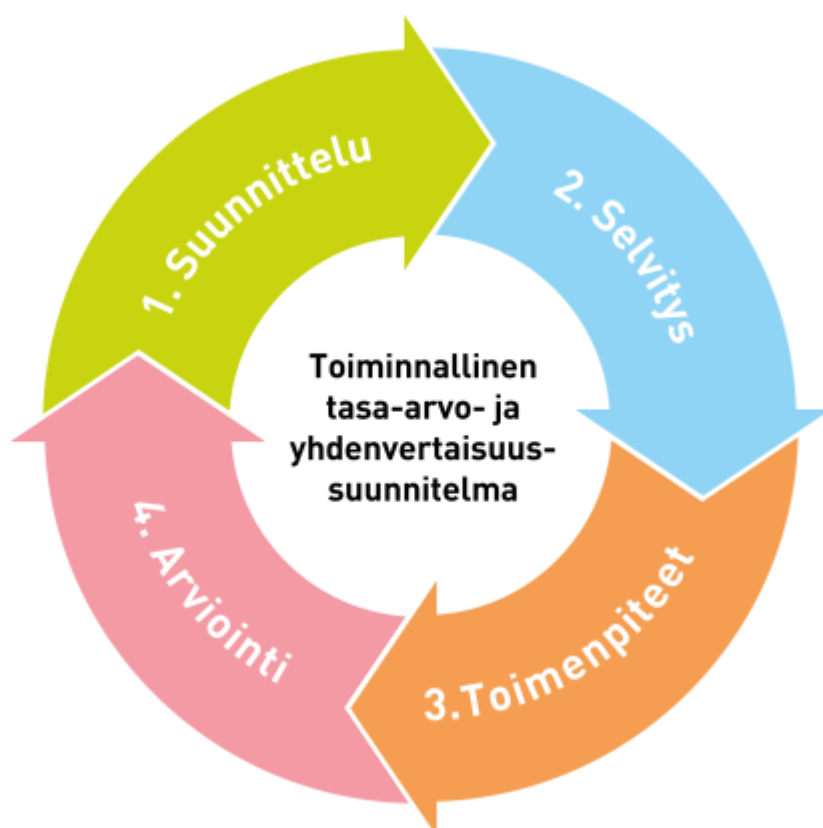
Sukupuolen moninaisuus voi tulla varhaiskasvatuksessa esiin esimerkiksi silloin, kun henkilöstö purkaa normeja siitä, että mielenkiinnon kohteet tai vaatteet määrittäisivät sukupuolta. Poika voi pukeutua hameeseen tai muunsukupuolinen lapsi rakastaa auto- tai rakenteluleikkejä, eivätkä nämä asiat määritä lapsen sukupuolta. Sukupuolen moninaisuudesta voi jakaa ikätasoisesti tietoa lapsille kertomalla esimerkiksi, että joillain pojilla on pimppi tai on mahdollista kasvaa aikuiseksi naiseksi, vaikka olisi syntymässä määritelty pojaksi. Sukupuolten tasa-arvoon ja sukupuolten moninaisuuteen liittyvät asiat eivät ole mielipidekysymyksiä, vaan kyseessä on mielipiteistä riippumattomat ihmisoikeudet ja myös varhaiskasvatuksen työntekijän ammattitaito.

Sukupuoli-identiteetillä tarkoitetaan henkilön kokemusta omasta sukupuolesta (Tasa-arvolaki 3§). Sukupuoli yksilön itse määrittelemänä sisäisenä kokemuksena on vahvin yksilön sukupuoli-identiteettiä ohjaava tekijä, eivätkä siihen vaikuta ympäristön paine tai yksilön fyysinen keho. Sukupuoli-identiteetti on jokaisen ihmisen tunne siitä, onko hän tyttö, poika, nainen, mies tai jotain muuta.

Perhemuodot ovat moninaistuneet ja on tärkeää, että erilaiset perheet ovat tasa-arvoisesti esillä. On lapsiperheitä, joissa yksi tai useampi vanhemmista kuuluu seksuaali- tai sukupuolivähemmistöön. Erilaisten sateenkaariperheiden kirjo on laaja ja perheet ja perhetilanteet keskenään hyvin erilaisia. Lapsen on tärkeää saada kokemus siitä, että jokainen perhemuoto on yhtä arvokas.

3. Toiminnallinen tasa-arvo- ja yhdenvertaisuussuunnitelma

Isonkyrön varhaiskasvatussuunnitelman arvoperustassa mainitaan tasa-arvo, suvaitsevaisuus, turvallisuus ja yhdenvertaisuus. Toiminnallinen tasa-arvo- ja yhdenvertaisuussuunnitelma täydentää paikallista vasua ja suunnitelma liitetään osaksi ryhmäkohtaisia vasuja. Suunnitelmaan kirjattuja kehittämistoimenpiteiden toteutumista ja vaikuttavuutta arvioidaan vähintään kerran toimintakauden aikana.

Kuvio 1. Toiminnallinen tasa-arvo- ja yhdenvertaisuussuunnitelma (OPH 2023) Kaisa Rekinen

1. Suunnittelu

Tasa-arvosuunnittelu aloitetaan määrittelemällä yhdessä keskeiset käsitteet, jotta kaikki tietävät minkä eteen työtä tehdään. Henkilöstön tulee tiedostaa tasa-arvon ja yhdenvertaisuuden erot? Mitä on sukupuolisensitiivisyys? Entä mitä tiedämme sukupuolen moninaisuudesta?

Suunnitelman sisältö nousee ryhmän tai yksikön omista tarpeista, joten suunnitelma on paikallinen. Kunnalla tai yksiköllä voi olla suunnitelmalle yhteinen pohja, jota täytetään esim. ryhmäkohtaisesti. Silloin käsitteet on määritelty yhdessä, mutta jokainen ryhmä kirjaa kehittämistarpeensa itse tehdyn havainnoinnin pohjalta. Tasa-arvosuunnitelma voidaan liittää osaksi tiimisopimusta. Avuksi suunnitteluun esim. [Tasa-arvoisen-kasvattajan-muistilista.pdf \(tasa-arvoinenvarhaiskasvatus.fi\)](#)

2. Selvitys

Selvittääkää varhaiskasvatuksen tasa-arvotilannetta keskustelemalla ja havainnoimalla. Miettikää saako esimerkiksi jokin ryhmä vähemmän huomiota tai apua kuin muut? Muiden kokemuksista, selvityksistä ja tutkimuksista voidaan myös oppia ja saada ajatuksia. Selvityksessä on hyvä tarkastella esimerkiksi vuorovaikutusta, ohjausta, tilaa ja materiaaleja, osallisuutta, huoltajien kohtaamista ja häirintää. Työkaluina voidaan käyttää videointia tai esim. leikkipistetaulukkoa, laulu- ja loruinventaario lomaketta, päiväkodin kirjahylly lomaketta, ulkoilun havainnointilomaketta sekä kekulomaketta (lähdeluettelossa linkit). Selvityksessä myös lasten ikätason mukaan tehty haastattelut ovat hyvä tapa osallistaa lapsia. Haastattelussa voi paljastua sellaisia näkökulmia tai asioita, joita aikuiset eivät ole osanneet huomioida.

3. Toimenpiteet (kehittäminen)

Kehittämisvaiheessa pureudutaan niihin teemoihin, joista selvitysvaiheessa paljastui parannettavaa tai muutettavaa. Leikkivätkö lapset runsaasti samaa sukupuolta olevien tai samaa äidinkieltä puhuvien lasten kanssa? Onko leikkipisteet jaoteltu sukupuolineutraalisti? Tässä vaiheessa mietitään konkreettisia toimia, esim. kerran viikossa leikin ja leikkikaverin arvontaa, jotta lapset pääsevät opettelemaan toimintaa

uusien kavereiden kanssa ja tutustumaan uusiin leluihin ja leikkeihin. Jotta suunnitelma on tasa-arvo- ja yhdenvertaisuussuunnitelma, tulee kehittämisvaiheessa huomioida sekä sukupuoli että yhdenvertaisuuslaissa mainitut syrjintäperusteet, kuten vammaisuus, ikä, ihonväri ja katsomus. Konkreettiset toimenpiteet voivat olla esimerkiksi harjoituksia tai uusia toimintatapoja, esim. leikkikaverin arvonta.

4. Arviointi

Viimeinen tasa-arvolain vaatima prosessin vaihe on toimenpiteiden arviointi. Kun toimenpiteitä on tehty eli esimerkiksi henkilöstöä on koulutettu, leikkipisteitä muokattu ja leikin arvontaa tehty, on aika arvioida, vaikuttivatko toimenpiteet arkeen. Mikä onnistui? Mikä tuntui vaikealta? Mitkä toimenpiteet jäivät osaksi arkea? Vaatiiko jokin toimenpide kehittämistä edelleen? Mitä konkreettisempia kehittämistoimenpiteet ovat, sitä helpompi niitä on myös arvioida.

4. Suunnitelma ja seuranta

Mallilomakkeen on tarkoitus auttaa hahmottamaan, mitä suunnitelmasta täytyy minimissään olla. Tasa-arvo- ja yhdenvertaisuussuunnitelman on tarkoitus helpottaa ja täydentää varhaiskasvatussuunnitelman perusteiden mukaisen toiminnan toteuttamista.

https://www.oph.fi/sites/default/files/documents/Lomake_tasa-arvo%20ja%20yhdenvertaisuussuunnitelma_1.docx

Lomakkeen täyttäminen on prosessi:

1. Lomaketta täytetään ensimmäisen kerran sen jälkeen, kun on selvitetty toimipaikan arjen tasa-arvoa ja yhdenvertaisuutta. Kerro erillisellä paperilla, mitä selvityksessä havaittiin. Nosta kehitettävien toimintatapojen lisäksi esiin myös positiivisia toimintamalleja.
2. Selvityksen jälkeen pohditaan mitä lähdetään kehittämään, mitä tavoitellaan ja millaisilla toimenpiteillä tavoitteeseen pyritään.

3. Seuraavaksi sovitaan kehittämistoimenpiteille aikataulu ja vastuuhenkilö. Vastuuhenkilö ei tarkoita sitä, että hän on yksin vastuussa toimenpiteiden tekemisestä, vaan hän on vastuussa siitä, että toimenpiteet toteutuvat sovituksessa aikataulussa. Miettikää jo valmiiksi, miten toimenpiteitä arvioidaan ja milloin.
4. Kun toimenpiteitä on toteutettu esimerkiksi kevään ajan ja toimenpiteitä arvioitu, kirjataan ylös mitä asioita arvioinnissa on noussut esiin.

Lähteet

<https://finlex.fi/fi/laki/ajantasa/1986/19860609>

<https://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/2014/20141325>

[Toiminnallinen tasa-arvo- ja yhdenvertaisuussuunnitelma | Opetushallitus \(oph.fi\)](#)

<http://tasa-arvoinenvarhaiskasvatus.fi/wp-content/uploads/2019/05/Leikkiapistetaulukko.pdf>

<https://tasa-arvokasvatuksessa.fi/wp-content/uploads/2022/01/1.1.7.-Paivakodin-kirjahylly.pdf>

[Lauluinventaario.pdf \(tasa-arvoinenvarhaiskasvatus.fi\)](#)

<https://cloud.priimalms.com/id12/file1/block-file/232882/82647>

[Lastenkirjoja - Monimuotoiset perheet](#)

<https://cloud.priimalms.com/id12/file1/block-file/232947/6823>

[esimerkkeja_toiminnallisesta_tasa-arvosuunnittelusta_varhaiskasvatuksessa\(1\).pdf](#)

